
לורה טלינובסקי

סמנכ"לית מכון שחרית. בעבר עמדה בראש מכינת רבין בחיפה, ושימשה כיועצת פרלמנטרית ליו"ר האופוזיציה בכנסת. מרצה במסגרות שונות על נושאי כלכלה וחברה, מגדר ופוליטיקה. ממייסדי קבוצת "דור 1.5" - צעירים ישראלים דוברי רוסית. בעלת תואר ראשון ושני במדעי החברה מהאוניברסיטה העברית בירושלים ואוניברסיטת ניו יורק. בת 37, מתגוררת בחיפה עם בן-זוגה ושלושת ילדיהם.

ד"ר עופר סיטבון

עמית בכיר וראש התחום הכלכלי-חברתי במכון שחרית; מרצה בכיר בביה"ס למשפטים במכללה האקדמית צפת; ראש הקליניקה לתאגידים וחברה במרכז האקדמי למשפט ועסקים.

ריסוק מעמד האישה או בשורה חדשה? הרהורים על השלכות הקורונה בעיניים מגדריות

ב-19 במרץ 2020, ימים ספורים לאחר ההחלטה על מדיניות של סגרים להתמודדות עם מגפת הקורונה התפרסם ב"אטלנטיק" מאמר שכותרתו היתה "וירוס הקורונה הוא אסון לפמיניזם". במאמר נכתב כי עצמאותן של נשים תהפוך לקורבן שקט של הפנדמיה, משום ששכרן נשים נמוך יותר, הן מועסקות יותר במשרות חלקיות ולכן רציונלי יותר מבחינה כלכלית שהן תישארנה בבית, מה גם שממילא במרבית משקי הבית האחריות על ניהול הבית וגידול הילדים נתונה בידיהן. מאמר נבואי זה הצביע על מגמות מדאגות שאכן התממשו והתעצמו במהלך הקורונה.

<https://www.theatlantic.com/international/archive/2020/03/feminism-womens-rights-coronavirus-covid19/608302/>

כפי שנכתב לא אחת מאז, מגפת הקורונה היתה 'חדשות רעות' לנשים רבות: מלבד המצוקה הבריאותית, היא הובילה, בין השאר, לגל אלימות ביתי כלפי נשים ששבר שיאים; לפיטורין משוק עבודה שבו נשים הן החוליה החלשה; להעמקת העוני; ולפיצוי מועט לנשים הרבות העוסקות בתפקידי טיפול במערכות הבריאות והסיעוד שסיכנו את עצמן. צעד קריטי נוסף שהשפיע על נשים היה סגירת מערכת החינוך. זו הוציאה באופן מיידי אימהות ממקומות העבודה לתפקיד הטיפול וה-care giver במשפחה כולה. יחד עם זאת, לצד ההיבטים השליליים שבהתפתחויות אלה עולה השאלה האם אין הן טומנות בחובן גם חדשות מרעננות עבור אימהות, או לפחות עבור חלקן?

אפשר ומעניין לבחון את שנת הקורונה מבעד למשקפיים מגדריים נוספים, מעבר לעדשה של הפמיניזם הליברלי המאפיין בעיקר נשים ממעמדות הביניים. במקום שיח שמתמקד בהגשמה עצמית, בקריירה ובמיצוי היכולות בשוק העבודה, הופיעו קולות נוספים של נשים (וגם של גברים) שמצאו היבטים חיוביים ומעצימים במהלך שנת הקורונה והעמידו במרכז, בדומה לנשים רבות מקהילות מסורתיות ושמרניות, את אידיאל המשפחה וגידול הילדים. ניתן לתמצת את הקול הזה בשלוש מילים - צריך זמן בבית!

למעשה, הצרכים הללו כבר היו שם: חוסר האיזון בין דרישות שוק העבודה לבין היכולת לקיים חיים משפחתיים נינוחים ומספקים הלך והתעצם בשנים האחרונות, בין השאר על רקע השתלטות הטכנולוגיות החדשות על הזמן והתודעה והטשטוש המתעצם בין עבודה לפנאי. שגרת הקורונה שנוצרה באופן פתאומי הפחיתה את הלחץ הנפשי, סייעה ליצירתו של סדר יום שלו יותר ובעיקר אפשרה "ביחדנס" משפחתי שתרם רבות להתבגרותם הנפשית, הרגשית והקוגניטיבית של הילדים (בעיקר הקטנים שבהם). זמן האיכות הרב והרציף עם הילדים וחיזוק הרקמה המשפחתית הביאו נשים והורים בכלל, בעיקר מקרב מעמדות הביניים, לגלות מחדש את מרכזיותה של המשפחה בחייהן ובזהותן. לא עוד "משמרת שנייה" עייפה לאחר יום עבודה ארוך, כי אם משמרת אחת. ארוכה וקשה אמנם - ואין טעם לעשות רומנטיזציה לקושי הטמון בימים ארוכים עם הילדים - אך כזו שמייצרת איזון אמיתי, טוב יותר, בין משפחה וקריירה¹¹, ומעניקה עומק ומשמעות רבים יותר למלאכת הגידול והחינוך של הילדים.

במובנים מסוימים, ניתן לדבר על מפגש מחודש שלנו, הנשים ה"מודרניות", עם חלוקת העבודה המסורתית שאפינה אולי את הסבתות שלנו וקיימת עדיין בקרב נשים רבות שחיות בקהילות שמרניות. בה בעת, היה כאן גם מפגש עם הגבריות החדשה: הקורונה הכניסה לזמן-מה את הגברים הביתה ואיפשרה להם הצצה לחיים אלטרנטיביים שהחברה

¹¹ מצד שני, ראוי לציין שהקורונה גם הובילה לגידול ניכר במספרם של העובדים מהבית. מצב דברים זה הגביר את הלחץ המופעל על העובדים לעמוד בער-מס העבודה הרגיל, במקביל לשהייה עם הילדים, ויצר אצל עובדים ועובדות רבים לחץ נפשי מוגבר.

מעולם לא הציעה להם – אבהות משמעותית, שותפות רבה יותר במטלות הבית, היכרות קרובה יותר עם חוויה שאפיינה בעיקר נשים. האם אנו עדים כאן למפגש אינטרסים אפשרי בין הנשיות המסורתית לבין הגבריות המודרנית? ימים יגידו.

גם מנקודת מבט כלכלית, ניתן לטעון שהקורונה שירטטה קווים ראשוניים לדמותה של כלכלה אחרת. כולנו – ובעיקר הנשים שבינינו – מייצרים הרבה מאד ערך לחברה מחוץ לכלכלת הכסף: טיפול בילדים, בקשישים ובחולים, יצירה ותחזוקה של מערכות יחסים בקהילה, עזרה הדדית בתקופות קושי, התנדבות בקהילה, השתתפות בחיים הדמוקרטיים (מוועד הכיתה ועד להפגנות), ועוד. הייזל הנדרסון כינתה כלכלה זו בשם "כלכלת האהבה", שמתבססת על מסורת, תרבות, חינוך והרבה השקעת זמן וולונטרית (גם) לטובת החברה בכללותה. כלכלה כזו שמה דגש פחות על תחרות בין פרטים ומעניקה יוקרה חברתית לנתינה הדדית – כדוגמת מעשים של שכנות טובה ותמיכה קהילתית שהתגלו בעת הקורונה – וכן למעשה ההורי, ובעיקר האמה, חסר התחליף, של השקעת הערך בחינוך הילדים.

על רקע זה, ניתן לדמיין "כלכלת נתינה" שתקצה משאבים חברתיים לטובת העברתן של פרקטיקות מועילות שכאלה מתוך המשפחה לתוך הספירה הציבורית. כלכלה כזו גם תרחיב את קנה המידה שלנו להצלחה וליוקרה חברתית – בהתאם למידת התרומה החברתית, ולא רק לפי הצלחה "שוקית" ו"אקדמית" המבטאת את התפיסה האינדיבידואליסטית של המימוש העצמי, השלטת בעשורים האחרונים, ואשר מבוססת על תפיסה צרה והרמטית המתעלמת מסוגים אחרים, חיוניים לא פחות, של אינטליגנציה. אנו זקוקים לא רק לבעלי כישורים קוגניטיביים גבוהים, כי אם גם לאזרחים ולאזרחיות בעלי מידות טובות כמו אומץ, יושר, דמיון, נדיבות, חמלה, או פשוט "מענטשיות". "כלכלת נתינה" תשים אפוא דגש על מקצועות ה"לב" והטי-פול, לא פחות מאשר על מקצועות ה"ראש" – משרות המבוססות על יכולת קוגניטיבית ואנליטית (שזכתה לאשרור אקדמי, רצוי אוניברסיטאי) – שהפכו, בעידן הגלובליזציה, למתוגמלות ביותר, מבחינה כלכלית וחברתית גם יחד. מגפת הקורונה הבליטה את התלות שלנו באותם "עובדים חיוניים" מדוברים – עובדי "כפיים" (פועל הייצור, נהג האוטובוס או עוזרת הבית) ובעיקר עובדות ה"לב" (האחות, המטפלת הסיעודית או הגננת), שמקצועותיהם זוכים תדיר להכרה חברתית נמוכה. מציאת איזון מחדש בין ה"ראש" ל"לב" (ול"כפיים") – למשל, באמצעות תגמול גבוה יותר, הרחבת ההכשרות המקצועיות וכמובן הוקרה חברתית – חיונית לשם יצירתה של "כלכלת נתינה" שתכונן חברה וכלכלה בריאות יותר, הוגנות יותר ומתפקדות יותר. זאת ועוד: הגיעה העת להעניק ערך חברתי וכלכלי ל-nurturing (טיפול וטיפוח) האימהי באמצעות הגדרתו ומיסגורו כעבודה. כיום, על אף שנשים עובדות לא פחות ואף יותר מגברים, מדובר בעבודה שלא נספרת, לא נמדדת, לא מתוגמלת ואף קונסת נשים בשוק העבודה – באמצעות שכר נמוך וקידום איטי. דברים אלו מתקשרים להבנה הגוברת שהחשבונאות הלאומית שעליה מבוססת מדידת התל"ג גסה מדי, בין השאר משום שהיא מודדת רק פעילות המתרחשת בשוק, ובכך מתעלמת מחלק גדול ומרכזי מהפעילות האנושית

- "כלכלת האהבה" והטיפול בבני אדם. דוח שפרסם לאחרונה ארגון אוקספאם העריך את שוויה של עבודת הטיפול הלא משולמת בעולם בלא פחות מ-11 טריליון דולר¹².

¹² <https://www.oxfamamerica.org/explore/research-publications/time-care>

האם ראוי אפוא להתחיל, למשל, לשלם שכר לעקרות בית, כפי שהציעו, עוד לפני תקופת הקורונה, פעילות שונות ברחבי העולם? מחד גיסא, ניתן לטעון שהדבר ישמר וישעתק את חלוקת העבודה המגדרית המסורתית, ויעניק תוקף מחודש לקיבוע מעמדן הדומסטי של נשים. בנוסף, משהו באיכות המיוחדת של "כלכלת האהבה" ועבודת הטיפול עלול ללכת לאיבוד מן הרגע שבו הן תמוסחרנה ותהפכנה לחלק מכלכלת השוק. מאידך גיסא, ניתן לטעון שראוי לתגמל פעילות שנעשית ממילא ברוב המוחלט של משקי הבית ובכך להעניק גם לה יוקרה חברתית שגם תגדיל את העצמאות הכלכלית של נשים. בדרך כזו, עבודות הבית יהפכו סוף-סוף משקופות לגלויות. אגב, ניתן יהיה לתגמל בגינה גם במקרה שגברים יעשו אותה, ובכך לתרום להגמשת החלוקות המגדריות בעתיד.

ייתכן אפוא שהקורונה נתנה לגיטימציה רחבת היקף להבעת מיאוס מעולם העבודה הנוכחי, על הנחות המוצא והערכים שאותם הוא מקדם. מסלול ההגשמה ההורי, ובעיקר האימה, אינו עובר דרך הספירה הציבורית. ה"קריירה" הזו באה לידי ביטוי רק בספרה המשפחתית הפרטית, והעולם הליברלי, הקרייריסטי-קפיטליסטי, אינו יודע להעניק את היוקרה הראויה למסלול הזה - הגשמה, עבורו, היא עניין לעולם העבודה ולזירה הציבורית בלבד. טשטוש ההפרדה החדה בין הספרה הפרטית והציבורית, הבלטת הבית כחלק אינטגרלי מעולם העבודה, תוך מתן כבוד ויוקרה למשפחה ובעיקר לעבודת הגי-דול והחינוך של הילדים, עשויים לפתוח פתח להרחבת המסלולים המקובלים חברתית להגשמה וליצירה. כן, גם בתוך הבית.

